

De strijd om een rechtvaardige

Een terugblik op de onderhandelingen voor de Vrede van Versailles (1919)

Honderd jaar geleden werd in Versailles het verdrag ondertekend dat formeel een einde maakte aan de Eerste Wereldoorlog. In Frankrijk was men erg ingenomen met wat premier Clemenceau uit de onderhandelingen had gesleept. In Duitsland was de woede daarentegen groot. Er volgden massale demonstraties tegen de opgelegde herstelbetalingen en gebiedsinperking. In de jaren twintig bleef de nazi-partij van Hitler ageren tegen het onrecht dat Duitsland was aangedaan. Had het anders gekund, was er een ander verdrag mogelijk geweest? Om dit te kunnen beantwoorden nemen we de onderhandelingen in Versailles nog eens onder de loep.

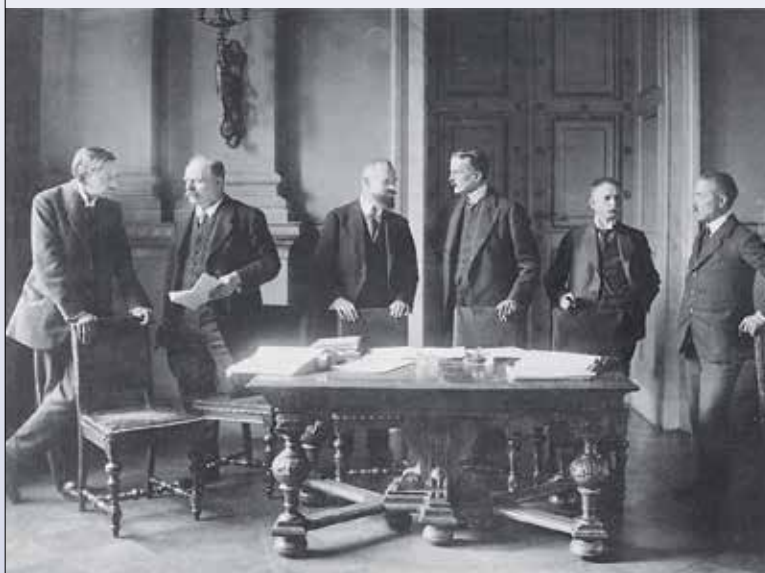
Ben Vriesema is hoofdredacteur van Kleio.

De Duitse onderhandelingsdelegatie in Versailles. De derde van rechts is graaf Ulrich von Brockdorff-Rantzau. Bundesarchiv.

Graaf Ulrich von Brockdorff-Rantzau bleef, tot ontsteltenis van iedereen die niet Duits was, gewoon zitten toen hij op 7 mei 1919 in Versailles zijn reactie gaf op het aan de Duitsers overhandigde verdrag. Hij verklaarde dat Duitsland bereid was direct toe te treden tot de Volkenbond. Duitsland zou tevens bereid zijn te ontwapenen als dit de aanzet zou geven tot een algehele ontwapening. De kolen uit het Saarland mocht Frankrijk hebben, maar niet het gebied zelf. Ook het opgeven van de Poolse Corridor was onbespreekbaar. Een ander kritiekpunt van de graaf betrof een aantal voormalige Duitse koloniën die volgens hem onder mandaat van de Volkenbond zouden moeten

komen in plaats van dat ze aan de geallieerden werden overgedragen. Duitsland was bereid om herstelbetalingen van 25 miljard dollar te betalen, maar, zo meende de graaf, met aftrek van allerlei andere kosten zou het uiteindelijke bedrag niet hoger mogen worden dan 7 miljard dollar. Het was de vertegenwoordiger van de Duitse regering ernst. Met het verdrag van de geallieerden – de Verenigde Staten, Frankrijk en Groot-Brittannië – zou ‘het doodvonnis van ettelijke miljoenen Duitse mannen, vrouwen en kinderen’ worden ondertekend. De geallieerde vertegenwoordigers die Brockdorff-Rantzau aanhoorden waren ‘not amused’. De eisen, de manier van presenteren en

de toon pasten volgens hen niet bij een verliezer. De Duitsers dienden hun plaats te weten! Clemenceau reageerde kort en bondig op de reactie van Brockdorff-Rantzau door te memoreren aan het feit dat de Duitsers om de vrede hadden gevraagd, en nu was het tijd de rekening te vereffenen. De Duitse delegatie werd afgescheept met een 75.000 woorden tellend document dat niet vertaald was in het Duits. De gedelegeerden probeerden de 440 artikelen onder hen te verdelen en zo goed mogelijk te vertalen. De schok was groot. Hadden de Duitsers in november 1918 niet gevraagd om onderhandelingen voor een ‘rechtvaardige vrede’? Duitsland was oorlogsmoe, er waren links-radicalen opstanden, zelfs de matrozen sloegen aan het muiten. In al deze verwarring was de nieuwe Duitse (burger) regering – de keizer was afgetreden – graag bereid om de eerder dat jaar voorgestelde Veertien Punten van Wilson te accepteren. De Duitse troepen zouden zich terugtrekken uit België en Frankrijk, Elzas-Lotharingen zou weer in handen komen van de Fransen en er zou een bedrag moeten worden betaald aan herstelbetalingen. Beter dit, dan doorvechten. Maar wat de conferentiegangers een aantal maanden later op tafel legden, was iets totaal anders dan men had verwacht.

**100 JAAR
GELEDEN**

vrede

De Duitse reactie

Op 7 mei 1919 reageert graaf Ulrich von Brockdorff-Rantzau tijdens de conferentie in Parijs op de concepttekst van het verdrag. Hier volgen enkele fragmenten:

‘We kwamen naar Versailles in de verwachting dat we een vredesvoorstel op basis van de overeengekomen principes zouden ontvangen. Wij waren vastbesloten om alles te doen wat in onze macht lag om te voldoen aan de ernstige verplichtingen die wij op ons hadden genomen. Wij hoopten op de vrede van de rechtvaardigheid die ons was beloofd. We waren verbijsterd toen we in documenten de eisen lazen die aan ons werden gesteld, het zegevierende geweld van onze vijanden. Hoe dieper wij in de geest van dit verdrag doordringen, hoe meer wij overtuigd raken van de onmogelijkheid om het uit te voeren. De dwangmaatregelen van dit verdrag zijn meer dan het Duitse volk kan verdragen. (...)’

Hoewel men uitdrukkelijk afstand heeft gedaan van de kosten van de oorlog, moet Duitsland, dat daardoor in stukken gehakt en verzwakt is, zich in principe bereid verklaren om alle oorlogsuitgaven van zijn vijanden te dragen, die het totale bedrag van het Duitse staats- en privévermogen vele malen zouden overstijgen. Ondertussen eisen zijn vijanden, boven de overeengekomen voorwaarden, een vergoeding voor de schade die hun burgerbevolking heeft geleden. (...)’

De wederopbouw van ons economisch leven is tegelijkertijd onmogelijk gemaakt. We moeten onze handelsvloot opgeven. We moeten afstand doen van alle buitenlandse zekerheden. (...)’

Het Duitse volk wordt uitgesloten van de Volkerenbond, waaraan alle werkzaamheden van gemeenschappelijk belang voor de wereld worden toevertrouwd.

Aldus moet een heel volk het decreet ondertekenen voor zijn eigen verbanning – nee, zijn eigen doodvonnis.’

De volledige tekst van de reactie is te vinden op de Amerikaanse website history.state.gov via tiny.cc/K4HSG.

Franse vernederingen

De onderhandelingen waren een paar maanden eerder in Versailles begonnen, op 18 januari 1919, en stonden onder leiding van de Franse premier Clemenceau. De datum was niet toevallig gekozen, het was

namelijk exact dezelfde datum waarop een aantal decennia ervoor in Versailles het Duitse keizerrijk was uitgeroepen. De Frans-Duitse Oorlog (1870-1871) had geresulteerd in de Vrede van Frankfurt. De Fransen moesten flinke

herstelbetalingen doen en de westgrens van Duitsland schoof een stuk op: een groot gedeelte van Elzas-Lotharingen werd definitief Duits. Toen de Duitsers triomfantelijk Parijs waren binnengekomen om hun overwinning te vieren, ►

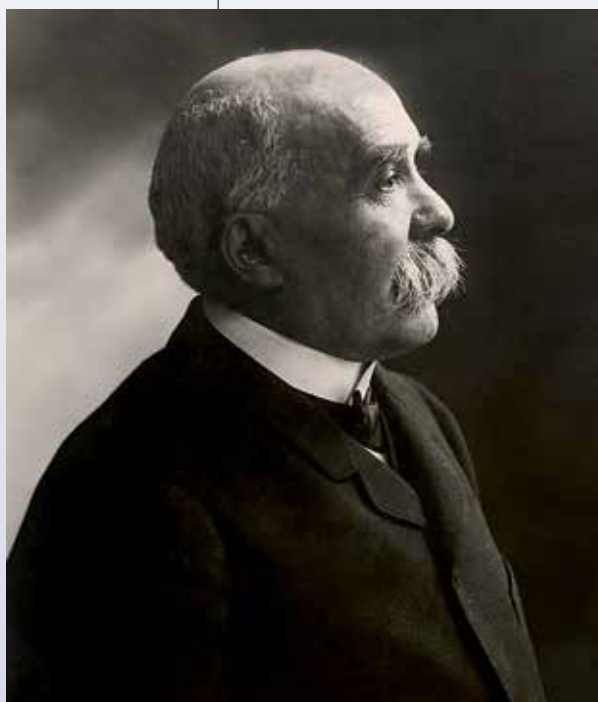
Boven: Woodrow Wilson. Bron: Library of Congress.
Onder: Opening van de onderhandelingen in Parijs op 18 januari 1919 die een half jaar later zouden resulteren in de Vrede van Versailles.

Rechtsboven: De Britse premier Lloyd George. Bron: Library of Congress.
 Onder: Georges Clemenceau. De Franse premier vroeg en kreeg een harde vrede voor Duitsland. Foto: Paul Nadar. Bibliothèque nationale de France.
 Rechts: Wilsons Veertien Punten veroorzaakten claims van allerlei Europese landen, volgens deze politieke cartoon uit 1919. Bron: The Detroit News in Review of Reviews.

was Georges Clemenceau burgemeester van een van de Franse arrondissementen. De vernederingen die hij toen had moeten ondergaan, hadden hem gesterkt in de overtuiging dat het beter was de Duitsers op onverzoenlijke wijze tegemoet te treden. De haat tegenover de Duitsers zat bij de Fransman zo diep dat dat hij, zo werd beweerd, kort voor zijn overlijden in 1929 had geëist rechttop, met zijn gezicht richting Duitsland, begraven te worden.

Op de conferentie van 1919 waren tientallen landen aanwezig, waaronder Cuba, Peru, Australië, Bolivia, Zuid-Afrika en uiteraard een groot aantal West-Europese landen waar de sporen van de oorlog het meest zichtbaar waren. De duur van de bijeenkomst werd nogal verlengd doordat er maar liefst 58 speciale subcommissies waren die hun eigen overlegjes hadden. Deze subcommissies bestonden uit afgevaardigden van kleine landen die de Grote Drie er graag bij wilden hebben; men had duidelijk wat geleerd van het Congres van Wenen, waar alleen de grote landen aanwezig mochten zijn en besluiten namen over de hoofden van de kleinere landen.

Veertien Punten

Er waren onverwachte zaken die ervoor zorgden dat de conferentie langer duurde dan voorzien. Een maand na aanvang van de conferentie werd Clemenceau beschoten, toen de auto waarin hij zat voor een tram moest wachten. Negen kogels werden op de kleine Fransman afgevuurd, maar slechts één raakte hem (deze bleef de rest van zijn leven in zijn schouder zitten, omdat de artsen er meer kwaad in zagen hem eruit te halen). De aanslag hield geen verband met de conferentie. De aanslagpleger, de tweeëntwintigjarige Emile Cottin, was boos dat Clemenceau ooit stakingen van arbeiders met politie-ingrijpen had laten beëindigen.

Een andere vertraging kwam voort uit het feit dat zowel president Wilson als premier Lloyd George tijdens de conferentie nog naar hun respectievelijke vaderlanden voeren. Voor Wilson was dit natuurlijk een lange reis. Zijn afwezigheid was niet zonder risico, vooral omdat hij de door hem geopperde Volkenbond in het verdrag wilde hebben. Niet iedereen was hiervoor te porren, niet in de Verenigde Staten maar ook niet in Europa. Toen Wilson zijn best deed om via toespraken in allerlei staten de Amerikanen te overtuigen van de noodzaak van de Volkenbond, stortte hij in. In Parijs was dat ook al een keer gebeurd; artsen denken nu dat hij kleine hersenbloedinkjes heeft gehad voordat hij een grote *stroke* kreeg en voor lange tijd bedlegerig werd.

Hij was nog wel met veel enthousiasme vóór aanvang van de conferentie door de Parijzenaars binnen gehaald. In Versailles wilde hij zijn Veertien Punten er doorheen drukken. Diezelfde Veertien Punten hadden de Duitsers aan het eind van de oorlog gesterkt in het idee dat een eerlijke vrede haalbaar zou kunnen zijn. Wilsons had in zijn voorstel bij-

voorbeeld aangedrongen op het 'principe van vrije scheepvaart', en ook de 'nationale wapenbeperking' sprak de Duitsers in de novembermaanden van 1918 erg aan. Hierdoor zou immers niet alleen Duitsland zijn wapens moeten ontmantelen, ook de geallieerden zouden zich moeten inspannen om de wereld vrij van wapengekletter te maken.

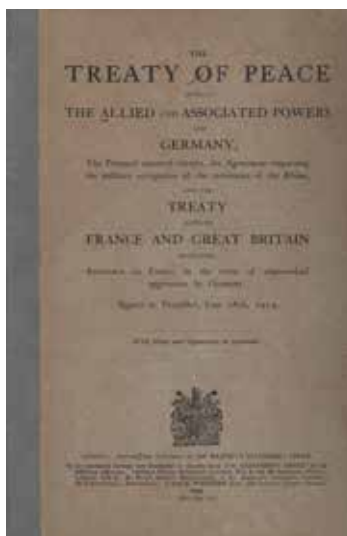
Ondertekening

In vergelijking met Wilson stond Clemenceau een veel hardere vrede voor. Zijn ervaringen uit het verleden speelden daarbij een rol. Volgens de premier wilden de Franse generaal Foch en de Franse president Poincaré een nog veel hardere aanpak van Duitsland. Als we Clemenceau mogen geloven, moesten de Duitsers dus blij zijn dat zij niet aan de onderhandelingstafel zaten. De Britse premier Lloyd George had zijn kiezers beloofd om de Duitsers uit te knijpen 'als een citroen'. De jonge econoom John Keynes, die ook aanwezig

was bij de conferentie, meende dat een te zware belasting van Duitsland een grove fout zou blijken. Maximaal tien miljard dollar was wat Duitsland op kon brengen, niet meer. Wilson poogde zijn Veertien Punten erdoorheen te krijgen, maar dit mislukte faliekant. Sterker nog, toen Wilson werd getroffen door een aanval van acute griep (achteraf waren het dus waarschijnlijk kleine be-roertes) en afwezig was, beslo-ten de premiers van Engeland en Frankrijk dat er helemaal geen limiet zou zijn aan het bedrag dat de Duitsers zouden moeten betalen.

Na maanden van onderhande-lingen was het op 28 juni 1919 dan eindelijk zover. Het verdrag zou door alle onderhandelende landen worden ondertekend. Duitsland, dat zelf niet mee had mogen onderhandelen, zou als eerste zijn handtekening moeten zetten. Ook 28 juni was als datum bewust gekozen: vijf jaar ervoor was op die dag de Oostenrijkse kroonprins Franz Ferdinand op de Appelkade neergeschoten door Gavrilo Princip; een moordaanslag die de hele oorlogsmachinerie in werking had gezet.

Op een groene tafel in de Spiegelzaal lag het boekwerk. De nieuwe Duitse minister van Buitenlandse Zaken, Hermann Müller, moest eerst langs vijf in het gezicht zwaar verminkte Franse soldaten lopen alvorens hij bij de tafel aankwam. Deze

voorstelling, die door Clemenceau was goedgekeurd, moest de Duitsers nogmaals duidelijk maken wat ze Frankrijk hadden aangedaan. Müller had een eigen pen meegenomen; hij had namelijk gehoord dat de pen waarmee het verdrag onder-tekend diende te worden een geschenk was van Fransgezinde verenigingen uit Elzas-Lotharingen, het gebied dat Duitsland zich had eigen gemaakt in 1871. Na de ondertekening van Duitsland kwamen alle aanwezige landen langs. De hele ceremonie duurde veertig minuten, Uruguay sloot de rij.

De schedel van de sultan

Wat stond er precies in het in wit leer gebonden verdrag? Het is ondoenlijk om de honderden artikelen op te noemen, maar in de kern kwam het hierop neer: het verdrag was nogal

divers, maar als geheel was het duidelijk een straf die na de misdaad werd opgelegd. In totaal werd dertien procent van het grondgebied aan de Duitsers ontnomen. Alle Duitse kolonies werden overgedragen aan andere landen. Grote koopvaardischepen, die aan het eind van de oorlog al onder bewaking waren geplaatst in een Britse haven, werden geconfisqueerd. Het beroepsle-ger van de Duitsers mocht niet groter zijn dan 100.000 man. Duitsland moest gratis kolen leveren aan Frankrijk, België en Italië voor een periode van tien jaar. Het gebied grenzend aan Frankrijk, doorsneden door de Rijn, werd gedemilitariseerd. Er moest een gigantisch hoog bedrag aan herstelbetalingen worden betaald, waarvan een gedeelte in natura, te weten 500 hengsten, 30.000 merries, 2.000 stieren en 19.000 melkkoeien.

‘Het verdrag was nogal divers, maar als geheel was het duidelijk een straf die na de misdaad werd opgelegd’

België ontving een kwart van alle Duitse vissersboten. Vlag-gen en oorlogstroeëen uit de Frans-Duitse Oorlog moesten worden teruggegeven. De schedel van de tegen de Duitsers in op-stand gekomen sultan Mkwawa moest vanuit een Duits museum terug naar Tanzania worden gebracht. Ook moesten ►

Boven: Publicatie van de Engelse tekst van het Verdrag van Versailles. Bron: Auckland War Memorial Museum. Hiernaast: De ondertekening van de Vrede van Versailles op 28 juni 1919. Detail van een schilderij van William Orban. Imperial War Museum, Londen.

de Chinese astronomische instrumenten, ontvreemd tijdens de neergeslagen Bokseersopstand, teruggegeven worden.

Verdwenen of weggemoffeld?

De aard van de verdragsartikelen maken één ding duidelijk: Duitsland was schuldig en moest boeten. Wilson was er niet in geslaagd de Fransen en Engelsen te overtuigen van een meer gematigde vrede. De econoom Keynes, weggelopen van de onderhandelingstafel, schreef een boek over de conferentie dat direct een bestseller werd, *The economic consequences of the peace*. Het boek kwam net voor kerst 1919 uit en werd vertaald in meer dan elf talen, waaronder het Duits.

een radicale visie bleef met zijn partij ageren tegen het verdrag. Voor hem was het bestaan ervan een godsgeschenk voor zijn propagandamachine. Het was dan ook niet vreemd dat, toen hij in 1933 aan de macht kwam, Duitsland uit de Volkenbond stapte en afzag van het uitvoeren van de bepalingen van het verdrag.

Waar is het witleren officiële document eigenlijk gebleven? Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd per abuis een kopie in plaats van het origineel naar de Franse ambassade in Washington verscheept. Duitse soldaten vonden het originele *Diktat* in het Kasteel van Rochecotte,

nabij Tours, en namen het als oorlogsrelikwie mee naar Berlijn. Wat er daarna mee gebeurd is, weten we niet. Is het verstoofd of vernietigd? In ieder geval is het tot op heden niet meer teruggevonden. Een dergelijke schandalig boekwerk zou volgens de Duitsers nooit meer in het openbaar getoond mogen worden. Hoewel Hitler niet de oorlog is aangegaan wegens het Verdrag van Versailles, heeft het hem en zijn aanhangers gesterkt dat er in Europa iets rechtgezet diende te worden. Het verdrag was een direct gevolg van de Eerste Wereldoorlog. Het werd indirect en onbedoeld een oorzaak voor de Tweede Wereldoorlog. ■

‘Wilson was er niet in geslaagd de Fransen en Engelsen te overtuigen van een meer gematigde vrede’

Zijn kritiek op de aan Duitsland opgelegde straf werd door honderdduizenden mensen gelezen. In Duitsland zelf was de woede groot: er werden demonstraties georganiseerd tegen het verdrag, waar vele mensen op afkwamen. Een zekere kleine korporaal met

Verder lezen

Margaret MacMillan, *De vredestichters. De verdragen van Versailles en Parijs, 1919* (Utrecht 2019).

Charles L. Mee, *Hoog spel. Onderhandelen op topniveau door de eeuwen heen* (Amsterdam 1993).

David Sinclair, *De Spiegelzaal. 28 juni, de dag waarop de geschiedenis van de twintigste eeuw werd bepaald* (Baarn 2001).

Boven: Een bestseller na de oorlog: *The economic consequences of the peace* van John Keynes.

Hiernaast: De ondertekening van het Verdrag van Versailles in de Spiegelzaal, in aanwezigheid van alle delegaties, 28 juni 1919. Bron: US National Archives.

